

Toruń, 29 maja 2019 r.

prof. dr hab. Jacek J. Błeszyński
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Wydział Nauk Pedagogicznych
Katedra Logopedii

Ocena pracy doktorskiej mgr. Pawła Borowieckiego

pt. *Samotność osób dorosłych z niepełnosprawnością ruchową – konteksty indywidualne i społeczne*, napisanej pod opieką dr hab. Barbary Skalbani prof. UJK w Kielcach oraz promotora pomocniczego dr. Karola Bidzińskiego, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Wydział Pedagogiczny i Artystyczny

Przedstawiona mi do recenzji dysertacja mgr. Pawła Borowieckiego jest ciekawym i ważnym przedsięwzięciem podjętym pod opieką dwóch znaczących przedstawicieli pedagogiki specjalnej Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, tj. dr hab. Barbary Skalbani prof. UJK oraz dr. Karola Bidzińskiego. Praca stanowi istotne wyzwanie dla badacza, zarówno teoretyczne, jak i metodologiczne. Niewielka jest liczba publikacji dotyczących problematyki samotności osób dorosłych z niepełnosprawnością ruchową w kontekstach indywidualnym i społecznym, co uznaję za wyzwanie i poszerzenie poznania pedagogicznego, ale i psychologicznego i socjologicznego, ponieważ w tych kategoriach badawczych powinniśmy podejmować analizę.

Można stwierdzić, iż zarówno podjęty temat, który jest nowatorskim w zakresie poruszanej problematyki, w tym grupy badawczej, jak i opieka merytoryczna nad pracą zostały spełnione.

Przedstawiona mi do recenzji praca doktorska jest komplementarna, w ujęciu tradycyjnym - z podziałem na część teoretyczną (*Niepełnosprawność, dorosłość, samotność w świetle literatury przedmiotu*), metodologiczną (*Metodologiczne podstawy badań własnych*) i prezentację badań własnych (*Poczucie samotności dorosłych osób z niepełnosprawnością ruchową - prezentacja wyników badań własnych*). Dysertacja objętościowo składa się z 240 stron, z czego 38 strony to aneksy.

W rozdziale pierwszym, na 91 stronach, przedstawiono problematykę niepełnosprawności, która jest istotą zainteresowania w pedagogice specjalnej. Odniesiono się w tej części do paradygmatów niepełnosprawności i wybranych aspektów prawnych. W tym miejscu zabrakło mi wyjścia od pedagogiki ogólnej - w tym od podejścia prezentowanego przez czołowych przedstawicieli nurtu pedagogicznego, tj. Zbigniewa Kwiecińskiego, a w szczególności Krzysztofa Rubachy. Skupienie się na przedstawicielach pedagogiki specjalnej jest tu jak najbardziej zasadne - i zostało przedstawione w sposób kompetentny i rzeczowy, zabrakło mi w tym miejscu umiejscowienia w naukach społecznych, co jest istotne dla kształtowania naszej tożsamości.

W dwóch podrozdziałach (*Proces kształtowania się współczesnego modelu niepełnosprawności* i *Definiowanie niepełnosprawności i jej klasyfikacja*) treści

przedstawiono rzeczowo i wyczerpująco. Jediną sugestią jest poszerzenie literatury o publikacje, np. Doroty Podgórskiej-Jachnik i in.

Podrozdział (*Niepełnosprawność ruchowa - aspekt naukowy i funkcjonalny*) poświęcono problematyce niepełnosprawności ruchowej. Zabrakło mi w nim krytycznego odniesienia się Autora do przedstawionych treści - jako logopeda mam trudności z umiejscowieniem zaburzeń mowy, jako wyniku niepełnosprawności ruchowej (za publikacją P. Wolskiego - bez podania strony). Brakuje mi w tym podrozdziale (określanym w aspekcie naukowym) przedstawicieli, począwszy od Janiny Doroszewskiej, Aleksandry Maciarz (tylko powołanie się na słownik) czy Józefa Binnebesela uznanych przedstawicieli pedagogiki leczniczej/terapeutycznej.

Podrozdział *Dorosłość a niepełnosprawność ruchowa*, to przedstawienie, i to najszersze, problemu poruszanego w dysertacji. Poświęcono go dorosłości osób z niepełnosprawnością ruchową (*Zadania rozwojowe dorosłości; Dorosłość w perspektywie niepełnosprawności ruchowej wrodzonej; Dorosłość w perspektywie osoby z niepełnosprawnością ruchową nabytą*). Chciałbym w tym miejscu podkreślić kompetentne podejście teoretyczne przedstawione w tym rozdziale. Sugerowałbym jedynie podjęcie, choćby zasygnalizowanie, odmiennych podejść, które wyjaśniają problem choroby/zdrowia w podejściach kompetencji i jakości życia (przykładowo Aleksander Bańka, Kazimierz Obuchowski, Stanisław Kowalik i in.).

W podrozdziale *Samotność dorosłych osób z niepełnosprawnością* przywołano podstawy terminologiczne (*Samotność/osamotnienie jako kategoria społeczna i psychologiczna*) - to głos w dyskusji nad uściśleniem nazewnictwa, jakie będzie podstawą prowadzonych analiz. Doktorant zaprezentował treści, często wymieniając je po sobie. Zostały one właściwie dobrane i mają charakter przeglądowy. Brakuje jednak choćby powołania się, przy poruszaniu aspektów edukacji włączającej, na publikacje Czesława Kossakowskiego, Aleksandra Hulka, Janiny Wyczęsany, Zenona Gajdzicy, J. Błęszyńskiego i in.

Treści przedstawione w rozdziale pierwszym są logicznie usytuowane, mają charakter wynikowy. Żałuję, iż Autor nie dokonał pogłębionych analiz - doceniam podsumowania pod każdym podrozdziałem, które są jednak zdawkowe. Doktorant dokonał szerokiego przeglądu literatury, logicznego ustrukturyzowania i wnioskowania - zabrakło podsumowania i wprowadzenia do swoich badań.

Rozdział drugi, poświęcony problemom metodologicznym, został opracowany strukturalnie, wprowadzając w poruszaną problematykę. W podrozdziale pierwszym (*Przedmiot i cele badań*) ukazano przedmiot badań, czyli samotność osób dorosłych z niepełnosprawnością ruchową. Podczas analizy skupiono się na funkcjonowaniu tych osób w różnych środowiskach życia (s. 104) z ich perspektywy. Podmiotem badań własnych Doktoranta były osoby dorosłe z różnym stopniem ograniczenia sprawności ruchowej (poruszające się na wózku, przy pomocy kul ortopedycznych lub poruszające się samodzielnie) (s. 105). Przedstawiono cele poznawcze oraz zmienne (s. 105). W kolejnym podrozdziale (*Model badań i jego uzasadnienie*) argumentowano zasadność podjęcia dualnego podejścia prowadzonych analiz (jakościowego i ilościowego) z zastosowaniem strategii R. Weissa i J. Bowlby'ego, poznawczo-behawioralnej i psychologii fenomenologiczno-egzystencjalnej, co jest moim zdaniem zasadne. Jednak w tej sytuacji

warto zwrócić uwagę na inne podejścia, np. Graham Gibbs (*Analizowanie danych jakościowych*, Warszawa), Steinar Kvale (*Prowadzenie wywiadów*, Warszawa), czy Danuta Urbaniak-Zajac, Ewa Kos (*Badania jakościowe w pedagogice*, Warszawa).

W sposób przejrzysty zostały przedstawione problemy badawcze, hipotezy oraz zmienne i wskaźniki - szczególnie chciałbym zwrócić uwagę na wskazanie założeń hipotez wskazanych w tabeli. Świadczy to o dużej świadomości i konceptualizacji założeń teoretycznych.

Problematicznym wydaje się zastosowanie Skali Badania Samotności - w wersji wiekowej od 12 - 19 roku życia (podrozdział pt. *Opis warsztatu badań własnych - charakterystyka narzędzi badawczych*). Wyjaśnienie: *Wspomniane narzędzie przeznaczone jest do badania młodzieży w normie intelektualnej w wieku od 12 do 19 roku życia, ale może też być stosowane do badania dorosłych. W trakcie realizacji badań, wersja skali adresowana dla dorosłych (SBS-AC) nie była jeszcze dostępna* (s. 111) nie przekonuje. Można było skorzystać z innych narzędzi (np. Skala Samotności De Jong Gierveld, i in.). Poglobiono opis grupy badanych (podrozdział pt. *Charakterystyka osób uczestniczących w badaniach. Miejsce i przebieg badań*), chociaż nie podano miasta, w jakim były prowadzone badania (s. 115).

Ostatnia część dysertacji dotyczy przedstawienia wyników badań przeprowadzonych przez Doktoranta Zaprezentowano wyniki surowe i opracowane statystycznie oraz w formie wycinków wypowiedzi. Odniesiono się do sformułowanych wcześniej problemów badawczych (s. 108-109), przy czym do pytań ilościowych zostały sformułowane hipotezy. Nie ma jednak informacji dotyczącej kryteriów doboru grupy badawczej - czy była to celowa grupa, czy dobrana losowo. Nie zostało to w sposób jednoznaczny wyakcentowane (s. 115, 122). Argument: *Dodatkowo z wybranymi 20 osobami, które wykazywały wyjątkowe zaangażowanie i zainteresowanie podjętym przeze mnie tematem, przeprowadziłem indywidualne wywiady pogłębione, w których opowiedziały one o swoich osobistych odczuciach związanych z przeżywaniem samotności w różnych etapach swojego życia oraz sposobach radzenia sobie z nią. Za zgodą badanych wywiady były nagrywane na dyktafon, co umożliwiło późniejszą ich transkrypcję oraz wnikliwą analizę* (s. 122) nie uzasadnia doboru grupy. Nie odnosząc się do pozostałych osób z badanej grupy, nie uzyskujemy pełnego obrazu sytuacji.

Zaprezentowana analiza jakościowa zebranych wywiadów jest ciekawym przedsięwzięciem. Mimo iż są to badania jakościowe, mogące być poddawane różnym analizom - tu Doktorant dobrze poradził ze zgromadzonym materiałem. W sposób interesujący zestawiał reprezentatywnie dobrane wypowiedzi. Oczywiście podejmując się różnicowanego podejścia do prezentowanych treści, można je w różny sposób zestawiać, jednak uznaję sposób przedstawienia materiału przez Doktoranta za prawidłowy i wiele wnoszących do teorii, jak i praktyki badawczej.

Analiza uzyskanych wyników, jak i wnioski są ustrukturyzowane i logiczne, odnoszą się do podjętego problemu badawczego. Zalecenia praktyczne uznać można za deklaratywne, ukierunkowane na dokonanie ewentualnych zmian systemowych. Uważam, iż ważnym problemem, jaki został podjęty, jednakże wymaga większego wyakcentowania, jest zwrócenie uwagi na samoaktywizację. Rekomendacje (s. 200) mają charakter aktywizacji środowiska i zapewnienia wsparcia osobom niepełnosprawnym. Zalecałbym wyakcentowanie form aktywnego poszukiwania i udziału osób niepełnosprawnych, aktywizowanie własnego

środowiska - co wskazywałaby na oddolną inicjatywę osób najbardziej świadomych własnych potrzeba. Samopomoc, bycie aktywnym przedstawicielem walczącym o swoje i innych prawa powinno być zaleceniem wynikającym z badań przeprowadzonych przez Doktoranta. To ukierunkowanie nie tylko na rzecznictwo (ujmowane słownikowo, jako występowanie w obronie kogoś, czegoś lub popieranie jakiejś sprawy, czy przemawianie w czyimś imieniu), ale inicjowanie do *samorzecznictwa* samych zainteresowanych.

Przedstawiona praca stanowi całość logicznie ustrukturyzowanej rozprawy i oceniam ją pozytywnie.

Zaznaczyć należy, iż w rozprawie występują błędy o charakterze językowym - głównie dotyczą personifikacji (np. z medycznego punktu widzenia (s. 16); Literatura z zakresu pedagogiki specjalnej pozwala dostrzec... (s. 19); propagowali oni poglądy mówiące ... (s. 21); ... definicja mówi... (s. 46) itd., jak również stosowanego języka pouczającego (... *należy pamiętać* (s. 103). Problemem jest wskazywanie w powołaniach publikacji pod redakcją, a nie konkretnego autora w tekście pod redakcją (np. s. 61). Brak konsekwencji w przypisach, np. wprowadzania pierwszej litery imienia - np. s. 72. Problematyczne również są stwierdzenia typu: *Wielu autorów wskazuje na fakt, iż...*, s. 90 - bez ich wymienienia choćby kilku z nazwiska dla przykładu.

Podsumowanie

Mimo uwag, jakie zawarłem w powyższej recenzji, pragnę umożliwić Doktorantowi odniesienie się do nich. Uważam, iż mimo ich wagi i zakresu, Autor próbował, z różnym skutkiem, poradzić sobie z trudnościami, na jakie napotkał w trakcie prowadzonych analiz. Dokonał autorefleksji i krytycznego poszukiwania rozwiązań przeszkód. To świadczyć może o kunszcie badawczym, jak również dystansie do siebie jako badacza. Dlatego skłaniam się do napisania pozytywnej konkluzji jako mojego uznania do podjętego problemu, jak i prowadzonych badań.

Konkluzja

Odnosząc się do Art. 13 ust. 1 Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2016 r., poz. 882, 1311) brzmi: *Rozprawa doktorska przygotowywana pod opieką promotora albo pod opieką promotora i promotora pomocniczego (...) powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne dokonanie artystyczne oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej* uznaję, iż dysertacja mgr. Pawła Borowieckiego zatytułowana *Samotność osób dorosłych z niepełnosprawnością ruchową – konteksty indywidualne i społeczne*, napisana pod opieką dr hab. Barbary Skałbani prof. UJK Kielce oraz promotora pomocniczego dr. Karola Bidzińskiego, stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydata w zakresie pedagogiki jako dyscypliny naukowej oraz potwierdza nabycie przez Niego umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Stwierdzam tym samym, że rozprawa mgr. Pawła Borowieckiego spełnia warunki ustawowe stawiane pracom doktorskim i wnioskuję o dopuszczenie Autora przez Radę Wydziału Pedagogiczny i Artystyczny Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, do dalszego toku przewodu doktorskiego.

Jacek J. Bleszyński
Jacek J. Bleszyński
prof. dr hab.
nauk społecznych